

Recenzja naukowa:

Pałac i ludzie. Historia rezydencji myśliwskiej w Białowieży w latach 1860-1945

dr Piotr Kociszewski
p.kociszewski@uw.edu.pl
Uniwersytet Warszawski
Wydział Geografii i Studiów Regionalnych

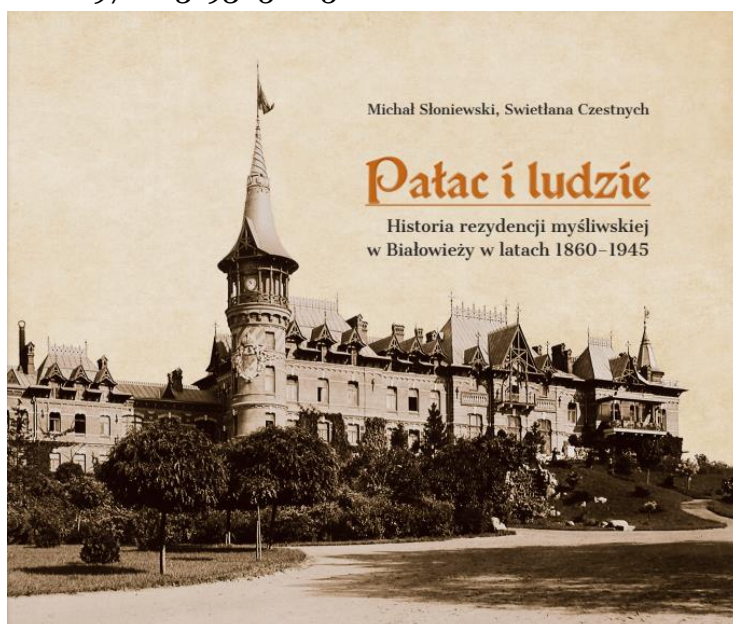
Autor: **Michał Słoniewski, Swietłana Czestnych**

Wydawca: Max s. c. Jolanta i Michał Słoniewscy

Rok wydania: 2019

Liczba stron: 272

ISBN 978-83-932501-5-8

W jednej z klasycznych definicji pojęcia *region turystyczny*, autorstwa S. Liszewskiego [2002, s. 91-92], a przywołanej w niniejszym numerze tematycznym „Turystyki Kulturowej” m.in. w tekście A. Kowalczyka, wskazuje się, że „to obszar, który charakteryzuje się atrakcyjnymi walorami turystycznymi, głównie naturalnymi oraz odpowiednim zagospodarowaniem, na którym koncentruje się ruch turystyczny”. W tych kategoriach zwykło się postrzegać regiony turystyczne, dokonując ich właściwego opisu strukturalnego i funkcjonalnego, uwzględniającego także charakter wpływających na atrakcyjność walorów. Czasem zdarza się jednak, że warto wyjść poza najczęściej zarysowane ramy postrzegania – np. identyfikujące dany

obszar mocniej w kategoriach przyrodniczych i dostrzec także niemniej istotne, a jednocześnie interesujące wątki kulturowe, a wręcz ich wzajemne postrzeganie.

W kontekście zatem przyjętego nadrzędnego zagadnienia numeru tematycznego – tj. ujęcia turystyki kulturowej w skali regionów wydaje się, że właściwym krokiem w części dotyczącej recenzji naukowej ciekawej publikacji jest przywołanie opracowania, które będzie właściwą egzemplifikacją postulowanego powyżej podejścia. Taką propozycją jest zatem opracowanie zatytułowane *Pałac i ludzie. Historia rezydencji myśliwskiej w Białowieży w latach 1860-1945*, autorstwa Michała Słoniewskiego i Swietłany Czestnych, wydane w 2019 r. Warto dodać, że jest tom I – obejmujący lata 1860-1920, a jako miejsca wydania Autorzy wskazują aż trzy lokalizację – tj. Warszawę, Sankt Petersburg i Białowieżę, co szerzej zostanie skomentowane w dalszej treści niniejszej recenzji.

W pierwszej kolejności należy odnieść się do zakreślonych ram czasowych, podkreślając, że prezentowana praca, co zaznaczono wyraźnie we wstępie „stanowi pierwszy tom szerszej monografii”. Zastosowany przedział lat 1860-1920 obejmuje okres od słynnego polowania Aleksandra II właśnie w 1860 r. do ostatecznego odzyskania obszaru Puszczy Białowieskiej przez niepodległą II RP. Jest to też próba wypełnienia swoistej luki poznawczej, a jednocześnie konstruktywna propozycja postrzegania dziejów Białowieży i regionu – nie tylko w dość szeroko opisanym dotychczas okresie panowania wielkich książąt litewskich i polskich królów, lecz właśnie w okresie carskim. Wskazuje się bowiem, że mimo, iż Puszcza Białowieska służyła polskim władcom do polowań od stuleci, to właśnie największy wpływ na nią miał czas panowania carów z dynastii Romanowów, a dokładnie Aleksander III, zasiadający na tronie w latach 1881-1894. Warto zaznaczyć, że to „to on zmienił własność Puszczy z państwowej na prywatną a w kwietniu 1889 roku podjął decyzję o wybudowaniu tu okazałego, liczącego 120 pokoi pałacu” [www.carska.pl, 15.03.2022]. Mimo, że samego pałacu dzisiaj nie ma, w jego miejscu na terenie malowniczego parku pałacowego znajduje się aktualnie kompleks budynków, m.in. Dyrekcji Białowieskiego Parku Narodowego, Muzeum Przyrodniczo-Leśnego czy zaplecze noclegowo-gastronomiczne, to w samej Białowieży pozostało wiele interesujących zabudowań z czasów carskich – o różnym współcześnie przeznaczeniu (np. dawny dworzec kolejowy Białowieża Towarowa w 2003 r. po gruntownej renowacji został zamieniony w Restaurację Carską). Lektura omawianej

publikacji może być więc nie lada gratką zarówno dla specjalistów np. z zakresu historii, ale także „laików” – mających luźniejsze związki z tematem, a dzięki temu mogących rozszerzyć swoją wiedzę i ... być może w ten sposób pogłębiających fascynację regionem Puszczy Białowieskiej.

Nie bez znaczenia przy stworzeniu tak rozbudowanego dzieła, opisującego na razie w pierwszym tomie serii dopiero okres 60 lat, jest również fakt wcześniejszego doświadczenia Autorów, w ujęciu zarówno wspólnej ich pracy, jak i pojedynczych dokonań każdego z nich. Zatem – po pierwsze M. Słoniewski i S. Czestnych są autorami publikacji w formie monografii wydanej jako album z 2014 r., zatytułowanej „Pałac i ludzie. Historia rezydencji myśliwskiej w Spale w latach 1885-1945”. Ponadto wcześniej – w 2011 r. dwójka autorów, we współpracy z trzecią osobą – Karen Kettering wydała album pt. „Spała. Carska rezydencja”. Dodatkowo Michał Słoniewski jest również autorem opracowania „Prezydencka Spała” z 2012 roku, jak i artykułów naukowych o tej tematyce, publikowanych na łamach „Turystyki Kulturowej”, odpowiednio w 2015 i 2017 roku. Wreszcie, Michał Słoniewski wspólnie z Romanem Dziedzicem w 2017 r. opublikował bogato ilustrowaną książkę pt. „Carskie gospodarstwo łowieckie w Spale w latach 1885-1914”, w której m.in. zinwentaryzowane zostały cenne poroża pochodzące z carskich polowań. Widać zatem, że Autorzy wyróżniają się ugruntowaną wiedzą dotyczącą okresu panowania carów Romanowów, a w ujęciu bardziej szczegółowym – przede wszystkim rozległym spojrzeniem na tematykę rezydencji i w ogóle dziedzictwa carskiego. Szczególnie interesujący jest fakt, że Michał Słoniewski – związany ze Spalą od wielu lat, zarówno zawodowo, jak i społecznie i dogłębnie badający jej dzieje – jako właśnie również rezydencji myśliwskiej carów Romanowów stara się wyjść poza dotychczasowy obszar zainteresowań i kontynuuje swoje prace właśnie w kontekście Białowieży, czego owocem jest omawiana publikacja. Pozostaje założyć, patrząc w tym miejscu przez pryzmat Autorów, że dotychczasowe doświadczenie, w połączeniu z podjęciem nowej tematyki pozwoli im na interesujące z punktu widzenia czytelników wnioskowanie, a także wskazywanie podobieństw, różnic, być może wspólnych zagadnień łączących Spalę i Białowieżę, co już niejako zostało zasygnalizowane – m.in. przez wykorzystania analogicznego tytułu – „Pałac i ludzie”.

Omawiana publikacja jest dość obszerna, zarówno pod względem liczby stron i formatu, jak również wielości rozdziałów. Składa się bowiem z szesnastu rozdziałów

tematycznych, wstępu, zakończenia, a także streszczeń – odpowiednio w języku angielskim i rosyjskim, syntetycznego kalendarium wydarzeń z omawianego okresu oraz spisów i wykazów – bibliografii, indeksu osobowego oraz wykazu skrótów. Ciekawym rozwiązaniem jest również zaprezentowanie w formie oddzielnego, krótkiego rozdziału wykazu jednostek rosyjskich miar, co może okazać się użyteczne z punktu widzenia prowadzonej narracji i cytowanych źródeł rosyjskojęzycznych.

Rozdziały tematyczne zostały uporządkowane według układu chronologiczno-rzeczowego. Jak wskazują sami Autorzy we wstępie: „W pierwszych rozdziałach podjęto zagadnienia związane ze stanem i kondycją Puszczy Białowieskiej w XIX i na początku XX w., z polowaniem cara Aleksandra II w 1860 r., decyzją jego następcy Aleksandra III o przyłączeniu Puszczy Białowieskiej do carskich domen (apanaży) i budową rezydencji myśliwskiej w Białowieży. W pięciu rozdziałach opisane zostały pozostałe carskie polowania – Aleksandra III i Mikołaja II. Osobny rozdział został natomiast poświęcony wielkoksiażęcym polowaniom, które odbywały się w Puszczy Białowieskiej za pozwoleniem carów z udziałem ich bliskich krewnych”. Pozostałe rozdziały dotyczą wątków uzupełniających główną narrację, m.in. odnosząc się do myśliwskich pasji rodziny Romanowów, struktury i organizacji polowań, jak również bezpieczeństwa rodziny carskiej podczas pobytów w Białowieży. Ponadto pojawiają się jeszcze inne, równie interesujące zagadnienia – m.in. tematyka towarzyszących rodzinie carskiej twórców kultury i nauki, jak i wątki związane z rzeczywistością I wojny światowej i rabunkowej gospodarki, ale też polowań z tego okresu. Można zatem założyć, że spektrum podjętej tematyki jest niezwykle szerokie, a tematyka rozdziałów powoduje, że część z nich może być celem lektury, nawet w oderwaniu od innych wątków.

Istotnym atutem publikacji jest fakt sięgnięcia do różnorodnych źródeł, które stanowią m.in. źródła publikowane, takie jak: prasa i czasopisma, dzienniki, pamiętniki, wspomnienia, korespondencja oraz opracowania i literatura. Autorzy wskazali również, iż korzystali również w wąskim zakresie ze specjalistycznych źródeł internetowych. Warto jednak zaznaczyć, że kluczowy jest nie tylko charakter źródeł, ale sposób dotarcia do nich, zgromadzenia i tak umiejętnego udostępnienia i zawarcia ich różnorodności w jednej publikacji. Autorom udało się odnaleźć niezwykle cenne informacje w formie dokumentów m.in. w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historii w Sankt Petersburgu, w Państwowym Archiwum Federacji Rosyjskiej

w Moskwie, w Rosyjskiej Bibliotece Narodowej w Moskwie, Państwowym Archiwum Dokumentów Kinematograficznych, Fotograficznych i Fonograficznych w Sankt Petersburgu oraz w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historii w Sankt Petersburgu, jak i w Państwowym Historycznym Archiwum Białorusi w Grodnie. Niezwykle cenne okazały się także różnorodne pozycje z tzw. literatury przedmiotu autorstwa naukowców z różnych krajów, jak również wydawnictwa dotyczące tematyki np. myśliwskiej.

Lektura opracowania dostarcza wielu pozytywnych wrażeń, przede wszystkim ze względu na sam język narracji, jak również bardzo dopracowany pod kątem edytorskim kształt wydania. W wielu miejscach w naprawdę umiejętny sposób zespolono ze sobą tekst główny, bardzo rozbudowane przypisy dolne – dostarczające istotnych informacji w trakcie lektury, jak również materiały graficzne.

Należy podkreślić, że zaprezentowana ikonografia jest niepowtarzalna, nie tylko z punktu widzenia jakości, ale faktu, iż niektóre fotografie, rysunki, szkice lub plany nie były wcześniej udostępniane w żadnej publikacji. Jednym z najciekawszych przykładów są m.in. grafiki, a dokładniej rysunki i projekty Mikołaja de Roszefora, głównego architekta i budowniczego kompleksu pałacu carskiego w Białowieży.

Reasumując, format monografii – o charakterze bardziej albumowym, zastosowany rozmiar, dobór czcionek, jakość papieru – to wszystko powoduje, że opracowanie M. Słoniewskiego i M. Czestnych z pewnością zasługuje na uznanie i zainteresowanie czytelników, szczególnie związanych z różnorodnymi wątkami i formami turystyki kulturowej. Forma albumowa i kunszt wydania, a szczególnie jakość materiałów fotograficznych powoduje, że omawiana publikacja może mieć szerokie przeznaczenie – od m.in. narzędzia w pracy pilota – przewodnika, poprzez wykorzystanie na forach akademickich w zajęciach o różnorodnej tematyce, aż po formę ... okazałego prezentu lub pamiątki z podróży.